

DONALD BLINKEN

HOGYAN TALÁLKOZOTT A NATO MAGYARORSZÁGGAL?

Az utolsó szovjet csapatok 1991-ben hagyták el Magyarországot. Alig négy évvel később NATO parancsnokság alá tartozó amerikai haderő érkezett a magyar kormány egyetértésével az országba, hogy az IFOR boszniai békefenntartó szerepét támogató katonai bázist építsen ki. Vajon miért épp a taszári repülőtérre voksolt a NATO a magyarországi légikikötők közül, hogyan segítette Magyarország felkészítését az Egyesült Államok ebben a történelmi helyzetben, mik voltak azok a konkrét problémák, amelyekkel mind a magyar, mind pedig az amerikai félnek szembe kellett néznie? Voltaképpen ezek azok a kérdések, melyekre a volt amerikai nagykövet (1994-97), az ügyben kulcsszerepet játszó Donald Blinken választ adhat. A bonyolult amerikai-magyar tárgyalások, azok szerencsés végkimenetele, valamint a Clinton elnök 1996 januári taszári látogatását kísérő események alkotják a szemtanú és aktív résztvevő szerző írásának témáját: a "Hogyan találkozott a NATO Magyarországgal?" hasznos útmutató a jövő amerikai diplomatái és katonapolitikai szakértői számára.

A sikeres boszniai beavatkozást követő korszakos jelentőségű együttműködés a NATO és –a nem NATO-tagállam –Magyarország között, nem keltett kellő figyelmet. Mint az Egyesült Államok nagykövete, közel négy évig részese lehettem a NATO hidegháború utáni átalakulási folyamatának, a védelmi szövetségtől egészen a teljes Európára kiterjedő, biztonságot és stabilitást szolgáló szervezetig. A nemzetközi

kapcsolatok oktatói és a történészek körében különleges érdeklődésre tarthat számot, a majdani amerikai politikusok szempontjából pedig tanulságos lehet, hogy miképpen valósulhatott meg előzmények nélkül ez a példa értékű együttműködés.

Az utolsó szovjet egységek –kisérteties legikikötőket, lepusztult katonai bázisokat, kommunikációs központokat, megrongált víz- és villanyvezetékeket maguk mögött hagyva – csendben hagyták el Magyarországot 1991-ben. 50 év után először lélegezhetett föl végre megkönnyebbülten a magyar nép: nincs többé hivatlan idegen megszálló haderő a magyar földön. Négy év elteltével azonban, máris NATO parancsnokság alá tartozó amerikai alakulatokat hívott szabad elhatározásból és valódi lelkesedéstől vezérelve a magyar kormány, hogy kiépítse a NATO bázist a volt taszári repülőtér környékén.

A magyar kormány a magyar néppel egyetértésben –bár enyhe szorongással, ugyanakkor a "carpe diem" érzésével – üdvözölte az USA/NATO alakulatokat abban a reményben, hogy azok meghozzák a volt Jugoszlávia békéjének és stabilitásának lehetőségét. A csapatok magyarországi jelenléte újabb lépés jelentett a NATO-tagsághoz vezető úton, és lehetőséget nyújtott az integráció elmélyítésére. A magyarok realizmusa később messzemenően igazolódott, azonban a NATO sikerét – Magyarország bevonásával –nem lehetett prognosztizálni, hisz ilyen szoros együttműködésre mindaddig nem volt példa a volt Varsói Szerződés egyik tagállamával sem.

Az amerikai-magyar kapcsolatoknak a hidegháború utáni legkomolyabb próbatétellel kellett megbirkóznia, amely veszélyeztethette volna a hat éven keresztül tartó fejlődési folyamatot illetve együttműködést. A NATO-nak és az európai USA

haderőnek (Németországban az USAREUR-nak) meg kellett birkóznia azzal az akadállyal, hogy a NATO egy olyan nem NATO-tagországra támaszkodik, amely nem határos egyetlen NATO tagállammal sem.

Az amerikai Külügyminisztérium, a Védelmi Minisztérium, valamint a Nemzetbiztonsági Tanács, budapesti és németországi képviselőin keresztül kényszerült együttműködést folytatni és reformokat kezdeményezni számukra teljességgel ismeretlen vizeken, folytonosan egyensúlyozva a daytoni egyezmény előírásai és egy volt "varsói" tagállam kényes helyzete között.

Magyarország NATO csatlakozásának belső elfogadtatása szempontjából hátrányosan lehetett a baráti NATO alakulatok "inváziójának" realitása – mindössze négy évvel azután, hogy az ország megszabadult a szovjetektől.

Végezetül, vajon képes-e az Egyesült Államok és Magyarország tartani a nehezen áttekinthető, azonban áttörést eredményező jogi lépések és megállapodások sorát a daytoni misszió befejezésének szigorú terminusa ellenére; kellő figyelmet fordítani a demokratizálás folyamatára, és saját érdekeik szem előtt tartására? 1995 novemberében azonban a kitűzött célok elérésének realitása nem volt sem magától értetődő, sem pedig bizonyos.

1995-ÖS MAGYARORSZÁGI KÖRKÉP

A magyar kormány –Jugoszlávia földrajzi közelsége miatt –elővigyázatos lépések megtételére kényszerült a boszniai harcok folyamán. Alig néhány évvel korábban, a horvátországi fegyveres összecsapások idején, a jugoszláv válság veszélye egyszer már

eljutott egészen a magyar határszélig . 1995 őszére a kormány felismerte, hogy az Egyesült Államok fontos szerepvállalása alapvető változást eredményezett a boszniai béke helyreállításában. A magyar kormány megkönnyebbüléssel nyugtázta az USA politikájában végbement változást, ahogyan a boszniai mészárlás rezignált szemlélésétől eljutott a tényleges beavatkozásig.

1995-ben Magyarországnak két meghatározó külügyi célkitűzése volt: amellet, hogy javítani szándékozott szomszédaihoz, Romániához és Szlovákiához fűződő kapcsolatain, egyik legfontosabb külpolitikai célként, szeretett volna bekerülni a NATO tagállamok sorába. E célkitűzések fölé vészjtóslóan terült a boszniai viharfelhő, amely Magyarország számára, egyfelől biztonságát fenyegető tényezőt, másfelől gazdasági terhet jelentett. A szétesést követően, Jugoszlávia összeomlásának kezdeti szakaszában, Magyarország területe és légtere felé lassan gyűrűztek az események. Az 1995-öt megelőző három évben ugyan a magyar határokat és légteret tiszteletben tartották, ennek ellenére –a Boszniában illetve Horvátországban újra meg újra kiújuló harcok miatt –a déli határvidék fenyegetettsége igen jelentős volt. Magyar becslések szerint, a Szerbia ellen bevezetett gazdasági szankciók folytán a kereskedelmi és szállítmányozási bevételekben keletkezett kiesés több, mint 1 milliárd dollárra rúgott 1995-ig. A szerbiai, boszniai és horvátországi magyar kisebbség veszélyeztettségének az anyaország természetesen tudatában volt: a magyar érdek mindvégig egyértelmű lépések megtételét diktálta, elkerülendő a déli szomszéd bárminemű provokálását. Amint azt Göncz Árpád –Magyarország nagyrabecsült köztársasági elnöke –jónéhány esetben hangoztatta:"Bennünket a történelem kényszerített arra, hogy ilyen veszélyes helyen éljünk".

Az előbb említettek ellenére, mind a Varsói Szerződés csatározásaiban edződött magyar miniszterelnök, Horn Gyula, mind pedig kormányának tapasztalt külügyminisztere, Kovács László –jelenlétemben – arról biztosította Warren Christopher külügyminisztert és William Perry védelmi minisztert, hogy egyetértenek az amerikai vezetéssel: déli szomszédaink számára az egyetlen komoly érv az amerikai vezetés által hitelesített katonai fenyegetés. Semmi más nincs komoly hatással sem Belgrádra, sem pedig Zágrábra.

Ebben az időszakban az amerikai irányítás meghatározó jelentőségének kérdése foglalkoztatott. Politikailag és erkölcsileg ugyanis elfogadhatatlan volt, hogy az ENSZ nem büntette a Szarajevót és Srebrenicát ágyúzó boszniai szerbeket. Tartottam attól, hogy az Egyesült Államok presztízs-veszteséget szenved nemcsak Magyarországon és Közép-Európa demokratikus államaiban, hanem a nyugat-európai fővárosokban is, ami természetesen nem használna az USA jövőbeni európai és volt Szovjetunióbeli megítélésének. Míg az amerikai adminisztráció egésze képtelennek tűnt megtenni az első lépéseket, Richard Holbrooke külügyminiszter-helyettes és Madeleine Albright ENSZ nagykövet aktív hozzáállása helyesnek és időszerűnek tűnt. Az amerikaiakhoz és a nyugat-európaiakhoz hasonlóan, a magyarok –és szomszédaik –is követték a CNN adásait. A szarajevói események túlságosan gyakran idézték föl a 1944-es vagy az 1956-os Budapest emlékképeit. Éppen ezért jól érzékelhető volt a magyar kormánykörök megkönnyebbülése azt követően, hogy a NATO –1995. augusztusában – végre bombázni kezdte a szerb állásokat.

A NATO SZÍNRE LÉP

A magyar kollégákkal együtt figyelemmel kísértük a daytoni beszámolókat. Mindannyiunkat izgalomba hozott a NATO minisztereinek októberben – a Virginia állambeli Williamsburgban – tartott találkozója, amiről Holbrooke "A háború vége" c. könyvében így ír: "A miniszterek meglepően kevés kifogást támasztva, támogatták Perrynek azt a javaslatát, melyben vázolta egy olyan, addig példa nélkül álló rendszer felállítását a békemegállapodás kikényszerítésének érdekében, mely NATO- és NATO-n kívüli csapatokat egyaránt magába foglal."

Függetlenül attól, hogy a november 1-től Daytonban rendezett konferencián megszületik-e vagy sem a békeegyezmény –világossá vált, hogy az amerikai csapatoknak ezúttal a brit, francia és egyéb ENSZ erőkkal együtt kell fellépniük a békemegállapodás kikényszerítése –vagy legrosszabb esetben az ENSZ-erők Boszniából való kimenekítése –érdekében.

A magyar kormány is megfontolás tárgyává tette a NATO által vezetett boszniai hadműveletekbe való bekapcsolódást. Végül 1995. október 11-én a magyar NATO nagykövet, Simonyi András bejelentette az amerikai nagykövetség NATO ügyekkel foglalkozó részlegének, hogy az előző nap eljutatta Brüsszelbe Magyarország szándéknyilatkozatát az IFOR-nak nyújtandó támogatásról. Az "elvi felajánlás" azt jelentette, hogy Magyarország készen áll arra, hogy a NATO rendelkezésére bocsássa repülőtereit, katonai létesítményeit és egyéb erőforrásait, az IFOR hadműveleteinek támogatására. A magyar parlamentnek kellett jóváhagynia a NATO-tervezőkkel együtt kidolgozott különmegállapodást.

ISMERETLEN VIZEKEN: NATO-TERVEZÉS, EGY NEM-NATO TAGÁLLAM SEGÍTSÉGÉVEL

Kollégáim és jómagam nem lepődtünk meg, amikor megtudtuk, hogy William Crouch tábornok és John Abrams altábornagy, munkatársaik kíséretében november 2-án meglátogatna, hogy megvitassa a logisztikai támogatásra ajánlott magyar felszerelések felhasználását az IFOR hadműveletek során.

1995 november 2.

Bill Crouch (később az Egyesült Államok egyesített hadseregének vezérkarifőnök-helyettese) és stábja november 2-án felkeresett irodámban, amely 1956-tól 1971-ig Mindszenty bíboros védelmet nyújtó otthona volt. A bátorságáról híres bíboros feltehetőleg nagy élvezettel szemlélte volna a sok előkelő amerikai katonai vezetőt abban a szobában, ami 15 éven keresztül menedékszállóként szolgált számára.

A köszöntések után a helyi csapat rövid beszámolót tartott az aktuális magyar fejleményekről és álláspontokról, majd ezt követően átadtam a szót Crouchnak, aki speciális katonai térképek segítségével vázolta, mely IFOR állásokat lehetne az európai USA haderőkhöz átcsoportosítani; felmérte továbbá a Németországban állomásozó amerikai csapatok helyzetét és lehetőségeit, számba vette az IFOR esetleges állomáshelyét Boszniában. A beszámoló fényében nyilvánvalóvá vált, hogy a második világháború óta ez lenne a legnagyobb volumenű haderőtelepítési akció Európában. E feladat megoldásának kulcsa egy olyan felvonulási területet létrehozása Bosznia illetve Horvátország területén kívül –de közvetlen közelében –, amely biztonságos, rendelkezik megfelelő úthálózattal, vasúti és légi infrastruktúrával és végül, de nem utolsósorban, az

adott ország kormánya kész az együttműködésre. Magyarország volt az egyetlen ország, amely mindezeknek a kritériumoknak megfelelt.

A mintegy 30 perces előadást követően a tábornok letette jegyzeteit és Magyarországot jelölte meg az IFOR elsőszámú lehetséges felvonulási területének. Ezután feltette nekem a kérdést, hogy amennyiben Clinton elnök zöld utat ad az IFOR-nak, vajon segíteném és támogatnám-e őt tanácsaimmal abban, hogy kéréssel forduljunk vendéglátóinkhoz a magyarországi infrastruktúra igénybevételére. Úgy vélte, hogy ez akár hosszú, bonyolult folyamat is lehet, ezért kérte a segítségemet. Hozzátette: nem szükséges azonnal válaszolnom, gondoljam csak végig, később majd visszatérünk a kérdésre.

Bill Crouch, a megnyerő katona és diplomata, szabatosan foglalta össze következtetéseit. Azzal a kitételével, hogy "gondolkozzam el az ügyön", udvariasan utalt pozíciómra, hiszen a Magyarországon tartózkodó amerikai tisztségviselők között én voltam a rangidős. Továbbá megadta a lehetőséget arra, hogy fogalmazzam meg egyértelműen már a kezdet kezdetén a nagykövetség álláspontját is. "Tábornok!" – válaszoltam. – "Nincs szükségem gondolkodási időre, hogy feleljek a kérdésre. Mihelyt Ön készen áll arra, hogy hivatalosan is felkérjen bennünket a magyarokkal való együttműködésre, vegye úgy, hogy már meg is tettük." Crouch kollégáinak arcán egyértelmű volt a megkönnyebbülés. Crouch tábornoknak különleges érzéke volt ahhoz, hogy megnyerje egy nagykövet támogató együttműködését. Fellépése mély benyomást tett rám. A nagykövetség feltétlen támogatásának tudatában hagyhatta el Budapestet.

DEMOKRÁCIA KONTRA HATÉKONYSÁG: VAJON KIÁLLJA-E MAGYARORSZÁG A PRÓBÁT?

November 3.

Egy nappal azután, hogy Crouch látogatást tett a nagykövetségen, politikai tanácsadóm, William Siefken és a nagykövetség ügyvezető katonai attaséja, Jon Martinson ezredes érintkezésbe léptek a magyar külügyminisztériummal és hadügyminisztériummal. A kapcsolatfelvétel a logisztikai támogatás megszervezése érdekében felhasználandó magyar infrastruktúra igénybevételére vonatkozó esetleges amerikai kérés előkészítését célozta.

November 10.

Hét nappal később, november 10-én, Charles Abbot ellentengernagy –USCOM műveleti igazgató –egy delegáció élén Budapestre érkezett, hogy tárgyalásokat kezdeményezzen a magyar kormánnyal egy "lehetséges IFOR logisztikai hadművelet beindításáról". Az amerikai katonai stáb kulcsembere a megnyerő modorú James Wright dandártábornok volt, aki nagy szakértelemmel bonyolította a teljes logisztikai hadművelet megszervezését. Az amerikai munkacsoport, megérkezése után rövid tájékoztatót tartott a katonai tervezés állásáról, ezt követően pedig Wright ecsetelte a magyarországi katonai mozgások lehetőségeit, beleértve a légi-, vasúti-, közúti- és folyami szállítási infrastruktúra felhasználását, valamint mintegy 3.000 fős, a műveleteket támogató állandó katonai személyzet Magyarországra telepítését.

A magyar fél megerősítette támogatási szándékát és kijelentette, hogy a fenti terveket nemcsak a boszniai békéhez való hozzájárulásnak tekinti, hanem annak folyamatos erőfeszítésnek is bizonyítására is, amely elvezethet az ország NATO tagságához.

Abbot ellentengernagy bejelentése nyomán a magyarok üdvözölték azt a javaslatot, hogy három nappal később – november 13-án –egy 40 fős, logisztikai tervezőkből álló USAREUR csapat érkezzen 3-4 napos tényfeltáró munkára. Az általuk készített javaslatokat azután Washingtonnak jóvá kell hagynia, majd a magyar kormánynak kell megadnia a szükséges beleegyezést.

November 13.

A tervezők civil ruhában érkeztek, hogy minimalizálják a lehetséges helyi spekulációt. Jim Wright, aki elsőként javasolta Magyarországot lehetséges fölvonulási területként, stábja figyelmét azonnal a dél-magyarországi területekre irányította (Baját is beleértve), annak ellenére, hogy ő és kollégái úgy értesültek, hogy Pécs kínálja a legkedvezőbb lehetőségeket. Ám hamarosan kiderült, hogy Pécs infrastruktúrája nem kielégítő: különösen a nagy vasúti átrakó állomás és a nagy teherszállító gépeket fogadó repülőtér hiányzik, pedig ezek feltétlenül szükségesek a várhatóan mintegy 26.000 főből álló haderő magyarországi átszállításához.

Ennél a pontnál valaki felvetette Taszár lehetőségét, ami valóban a lehetőlegjobb választásnak bizonyult. Ugyanazon a napon Magyarország honvédelmi minisztere, Keleti György tájékoztatta a nemzetbiztonsági kabinetet az

USAREUR tényfeltáró delegáció küldetéséről. Másnap mind a hat parlamenti párt kézhez kapott minden kiellégítő információt.

November 16.

Keleti végül, utolsó előkészítőlépésként, tájékoztatta a kormányt. A kormány kidolgozott és elfogadott egy parlamenti határozat-tervezetet, ami akkor lép életbe, ha és amikor az IFOR és az Egyesült Államok hivatalosan kéri a magyar létesítmények használatát.

A PARANCSURALMI RENDSZERTŐL A PARLAMENTÁRIS DEMOKRÁCIÁIG

Nem került el a figyelmemet az a tény sem, hogy a magyar kormány – mindössze néhány évvel a szovjet csapatok teljes kivonulását követően –különösen ügyelt minden jogi lépés megtételére, mielőtt hivatalosan is elkötelezte magát új szövetségesei mellett. Horn Gyula, Magyarország miniszterelnöke, a régi irányítási rendszerben nőtt fel és tett szert politikai és diplomáciai szakértelemre. Belügyekben –úgy tűnt –gyakran korábban szerzett tapasztalataira támaszkodik, azonban a külpolitikai és a biztonsági ügyek területén mindig ügyelt arra, hogy tiszteletben tartsa a parlament –az új magyar alkotmány által meghatározott – szerepét. Jól mutatta a magyar parlament és különösképpen a honvédelmi bizottság kulcsszerepét az, hogy a következő évben egy magasrangú magyar tisztnek érdemei elismerése mellett távoznia kellett hivatalából, azért, mert –bár kétségkívül

jóhiszeműen –megfelelkezett beszámolási kötelezettségéről, és engedélyt adott arra, hogy néhány magyar MIG repülőgép légigyakorlaton vegyen részt Lengyelország felett. A hadgyakorlatra anélkül került sor, hogy előzetesen a tisztt, illetve a minisztérium, kérte volna a parlament honvédelmi bizottságának beleegyezését,

November 16. tevékeny és meghatározó nap volt. Magasrangú amerikai katonai szakértők találkoztak magyar kollégáikkal, hogy megvitassák tényfeltáró tevékenységük kezdeti eredményeit. Felméréseikből arra a következtetésre jutottak, hogy a leghatékonyabb megoldást a csapatok fogadására, felvonultatására és további mozgatására –a dél-magyarországi Taszár/Kaposvár régióban található légi bázis jelentené. Taszár, mint működő katonai reptér számos nyilvánvaló előnnyel bírt: többek között rendelkezett egy hosszú kifutópályával, melyet különösen nagyméretű repülőgépek számára építettek, adott volt továbbá egy leágazó vasúti átrakó állomás, amely a fővonalról egyenesen vezetett a repülőtér mentén elhelyezkedő iparvágányokhoz. Mindez felbecsülhetetlen értéket képviselt a személyi állomány és a felszerelés (fegyverek, teherszállító repülőgépek, tehervonatok, kamionok) mozgatására, útban Bosznia felé, a Taszáron eltöltött párhetes időszakban. Fontos talán megemlíteni azt is, hogy Taszár csak néhány kilométerre van Kaposvártól, ahonnan ugyancsak kitűnő a vasúti és közúti összeköttetés Budapesttel és a Nyugattal. Jim Wright helyesen prognosztizálta, hogy az említett adottságok összekapcsolása a legmesszebbmenőkig kielégíti majd az IFOR igényeit.

A nagykövetség, az amerikai hadsereggel karöltve, nagyobb intenzitással kezdett politikai és jogi terveket szőni a felmérés eredményeinek birtokában, valamint az IFOR felállítását elrendelő, valószínű elnöki intézkedés reményében. A magyar fél szempontjából ez elsődlegesen a parlamenti döntések véglegesítését jelentette, míg a nagykövetségnek mindazoknak a jogi keretek számbavételét, amelyek szükségesek voltak a művelet beindításához. Már ekkor sor került a SOFA (haderőstátus) egyezmény aláírására, mely a külhoni baráti hadsereghez való viszony kereteit határozta meg a vendéglátó országban. A tranzitálásra, a beszerzési és ellátási feladatokra vonatkozó megállapodások jóváhagyása még hátra volt.

November 21.

Ezen a napon Clinton elnök a Fehér Ház Rózsakertjében tartott beszédében a következőket mondta: "Most, hogy Daytonban megszületett a részletes megállapodás, a NATO gyors ütemben véglegesíteni fogja az IFOR tevékenységével kapcsolatos terveit. Az amerikai vezetésnek, szövetségeseivel együtt, törekednie kell a béke megteremtésére és tartóssá tételére."

Mind a magyarok, mind pedig mi, amerikaiak abból az előfeltevésből indultunk ki, hogy terveink hamarosan valóra válnak.

November 23.

Két nappal később egy második, mintegy ötven tervezőből álló USAREUR csoport kezdett részletes felméréseket végezni Wright vezetésével. Wright igen

nagy szakmai tudással rendelkező logisztikai tiszt (jelenleg az amerikai hadsereg katonai kiképzőközpontjának parancsnoka). Különleges kedvessége, valamint tette kész hozzáállása csodákat ért el a magyaroknál, és fellépése nyomán a magyar katonai vezetés emlékezetéből gyorsan és remélhetően véglegesen kitörlődött a szovjet típusú katonai döntéshozatali mechanizmus emléke.

A "BARÁTSÁGOS" INVÁZIÓ SEM PROBLÉMAMENTES

Még talán korai lett volna innunk a medve bőrére, ugyanis kétoldalú tárgyalásainkat beárnyékolta az USA/IFOR erők és magyar kormány közötti beszerzési megállapodás tető alá hozása: hosszú és összetett ügymenetről volt szó, amelynek részét képezte az IFOR-ral történő közvetlen szerződés; előzetes megállapodás kidolgozása a Brown & Root társasággal, mint legfőbb alvállalkozóval; a bérleti szerződés megkötése a magyar infrastruktúra használatára; a konzuli-, vám-, és rendőrségi együttműködés egyeztetése; az adózás és az amerikai hadseregfinanszírozás kérdéseinek összehangolása; jogorvoslati egyezmény kidolgozása az előre nem látható károk rendezésére; légtér-igazgatási és a repülési engedélyek kiadásával kapcsolatos problémák; rádiófrekvencia-használat; járműkísérő-dokumentumok előkészítése; a sajtó kezelése és a nyilvánosság tájékoztatásának megoldása –mindössze néhány kiragadott példa a tennivalók sorából. Mindezt el kellett végezni ahhoz, hogy az IFOR erők átutaztatása–függetlenül a magas színvonalú katonai tervezéstől és kivitelezéstől – sikeresen megvalósuljon.

Az amerikai nagykövetségen belül és azon kívül is –a magyar kormánnyal közösen –felállítottunk több, a tevékenységi köröket részben lefedő munkacsoportot, hogy napirenden tartsuk és megoldjuk az említett ügyeket. Eközben a magyar fél rendkívül aggályosnak és bizonytalannak mutatkozott abban a tekintetben, hogy meddig nyújtozkozhat a pénzügyi megállapodások terén egy olyan IFOR műveletet megelőzően, melynek nagyságrendjét csak becsülni lehetett. A beszerzési megállapodás első tervezetét a nagykövetség az amerikai katonai kollégákkal együtt készítette elő. (Az amerikai beszerzések értéke az IFOR erők telepítésének az első évében több, mint 100 millió dollárt tett ki, ami amerikai katonai mértékkel mérve ugyan nem nagy összeg, azonban igen jelentős Magyarországon, ahol a havi átlagjövedelem körülbelül 350 dollár.)

SORSDÖNTŐPILLANATOK

November 25.

Felhívtam telefonon a fiatal, nyugatiasan gondolkodó külügyi államtitkárt, Szent-Iványi Istvánt, aki megerősítette hogy Magyarország kész formáságoktól mentesen folytatni az IFOR csapatok telepítésének előkészítését. Rugalmasságát bizonyítandó azt javasolta, hogy addig is, míg az ENSZ Biztonsági Tanácsának hivatalos határozata megérkezik, kormánya hajlandó elfogadni az amerikai előterjesztést a parlamenti jóváhagyás alapjaként.

Ezt követően távirati úton Washingtonba juttattunk egy diplomáciai jegyzék-tervezetet, melyben "kértük a magyar kormány engedélyét, amerikai

katonai illetve civil személyzet, valamint berendezéseik és felszereléseik Magyarországra való beléptetésére, hogy megkezdhessük az IFOR erők várható telepítésének előkészületeit." Jelentettük továbbá, hogy Szent-Iványi jelezte, Magyarország hajlandó eltekinteni a szokásos parlamenti ügyrendtől annak érdekében, hogy e kivételes fontosságú parlamenti intézkedés megszülessen. Miután a parlament plenáris ülést csak kétszer egy héten, hétfőn és pénteken tartott, egy ilyen horderejű amerikai felkérésnek meg kellett érkeznie legkésőbb a november 27-i, hétfői munkakezdésig, hogy a parlament a hét folyamán lépni tudjon az ügyben. Táviratomat azzal zártam, hogy "a magyar kormány hajlandó támogatását nyújtani, és kész közreműködni bármiben, ami módjában áll".

Míg én Szent-Iványival tárgyaltam, John Abrams alezredes, Jim Wright és a katoná-politikai munkacsoportom kíséretében újra ellátogatott Taszárra és Kaposvárra, hogy felmérje a végső teendőket.

DAYTONTÓL TASZÁRIG

Valószínűleg Clinton elnök bejelentése is előmozdította a hivatalos magyar hozzájárulást szolgáló lépések megtételének felgyorsulását. Azután, hogy Holbrooke külügyminiszter-helyettes Daytonból visszatért Washingtonba, megbízta külügyi munkacsoportját az IFOR céljainak megvalósításával. Miután a személyiségéből fakadó erőes akarat segítségével legyőzött már számtalan akadályt, természetesen személyes érdeke volt, hogy ne érvényesülhessen Murphy törvénye, ha az IFOR zöld utat kap. Értesítettek arról, hogy Holbrooke összehívta egész stábját és kifejezte abbeli aggodalmát, hogy a budapesti nagykövetség –

akárcsak a többi a régióban –talán nem érzékeli, milyen bonyolult feladattal áll szemben; nincs tudatában annak, hogy milyen összetett lépéseket kell megtennie rövid időn belül, hogy a NATO Magyarországra való érkezése politikai, illetve diplomáciai szempontból megfelelő legyen.

Magam is rokonszenveztem Holbrook törekvéseivel: egyfelől nagyra becsültem elvei erejét, másfelől –ami talán a legfontosabb –, csodáltam, amiért olyan mély aggodalommal kezelte az ügyet. Mindezek ellenére bizonyos voltam abban, hogy a nagykövetség jó úton jár, amit Holbrook tudtára is adtam. Öröömre szolgált, hogy bízott bennem és stábomban. Legközelebb az 1996. január 13-i találkozásunk alkalmával beszéltem vele az IFOR taszári bázisának kiépítéséről.

MAGYARORSZÁG MAGA MÖGÖTT HAGYJA A MÚLTAT ÉS SZEMBESÜL A JÖVŐVEL

Hálaadás előtt egy nappal, megkaptuk a külügyminisztérium hozzájárulását ahhoz, hogy pénteken továbbítsuk a magyar felszerelések használatára vonatkozó kérésünk nem hivatalos szövegét a magyar kormánynak. A gyorsaság lehetőséget teremtett arra, hogy a hétfőig felülvizsgálhassák a szöveg tartalmát, és előkészíthessék a következő hétfői ülészakra a parlamentnek címzett határozattervezetet. A magyar külügyminisztérium november 27-én, hétfő reggel kapta meg a hivatalos diplomáciai jegyzéket.

November 28.

Ezen a délutánon büszkén küldtem Washingtonba az alábbi táviratot, amely egész nagyköveti működésem alatt a legnagyobb személyes elégedettséggel töltött el:

„A november 27-én délelőtt, a hat parlamenti párt vezetőivel zajlott konzultációt követően, az országgyűlés külügyi és honvédelmi bizottsága rendkívüli, összevont ülést tartott november 27-én délután. A két bizottság jóváhagyta az országgyűlési határozat szövegét, amely lehetővé tette, hogy Magyarország támogatást nyújtson az IFOR számára. A határozatot a parlament plenáris ülése november 28-án este fogadta el, 312 igen és 1 nem szavazattal, 6 tartózkodás mellett. A határozat érvénye az amerikai csapatokon túl kiterjed az IFOR erők egészére, és biztosítja azok áthaladását, illetve ideiglenes magyarországi állomásozását, felszerelésükkel és hadianyagukkal együtt, továbbá lehetővé teszi a magyar légtér használatát is.”

Jelentettük továbbá, hogy "a parlament ratifikálta s hivatalosan is életbe léptette a NATO haderők státuszáról szóló egyezményt". Újabb jó, bár nem várt hírként jelentettük azt is, hogy "a kormány szeretné megkapni az országgyűlési felhatalmazást arra, hogy egy általa delegálandó katonai hidászegység is részt vehessen a boszniai IFOR-hadműveletben".

Ez nyilvánvaló előrelépés volt Horn miniszterelnök korábbi kijelentéséhez képest, mely szerint Magyarország nem küld csapatokat, hogy azok csatlakozzanak egy szomszédos országban zajló hadművelethez. A katonai mérnökök azonban, bár szükség volt munkájukra, mégsem minősültek harcoló egységnek. Az okos kompromisszumnak köszönhetően Magyarország jó színben tűnt fel: azon túl és

azon felül, hogy a bázisok bérbe adásával támogatja az IFOR akcióját, egyetlen szomszédját sem sérti meg. Magyarország a megfelelő pillanatban mintegy négyszáz mérnököt biztosít, akiknek a következő márciusban jelentős szerepe lesz a lerombolt hidak újjáépítésében Horvátországtól Bosznia-Hercegovináig.

Az IFOR támogatását célzó kérésünkre adott emlékezetes magyar válasz nemcsak példát állított a többi európai ország elé, amelyek a későbbiek során várhatóan érintetté váltak az IFOR áthaladását biztosító műveletekben, hanem nagyrabecsülést is kiváltott Washingtonban és a többi NATO-ország fővárosaiban. Azzal, hogy mindössze negyvennyolc óra leforgása alatt képes volt félretenni mind a belpolitikai szempontokat, mind a negyvenöt évig tartó szovjet megszállásból visszamaradt félelmeit, Magyarország szavakkal ki sem fejezhető módon bizonyította be, hogy komolyan kell venni mint NATO-tagjelöltet. Levelet intéztem Göncz elnökhöz, Horn miniszterelnökhöz, Kovács külügyminiszterhez és Keleti honvédelmi miniszterhez, kifejezésre juttatva az amerikai kormány elismerését a támogatásról szóló határozatukért.

A MAGYAR TÁMOGATÁS FELHASZNÁLÁSA

December 4.

A magyar és a nemzetközi sajtó izgatottan várta az első IFOR csapatok érkezését, de a kedvezőtlen időjárás és a német vasúti szállítás akadozása némi csúszást okozott. Gyakorlatilag a teljes személyi állománynak és felszerelésnek a Németország nyugati részében található USAREUR bázisról kellett megérkeznie, amely közúton mintegy kilencvenhat órányi utazást jelent. Mindazonáltal elhatároztuk, hogy a sajtót nem

várathatjuk tovább, akár megérkeztek az IFOR csapatok, akár nem. Így december negyedikén, egy borús, esőre álló napon, körülbelül száz magyar és nemzetközi újságíró tekinthette meg Taszárt, feleségem, Vera, valamint Amerikai Információs Szolgálatunk stábjának kíséretében. A magyar légi bázis lehangoló látványt nyújtott: mindössze néhány használható épület kínált rajta menedéket az elemek haragja ellen. Ez az előzetes szemle rendkívül hasznosnak bizonyult, mivel még inkább kiemelte a hatalmas kontrasztot a december negyedik Taszár és a három héttel későbbi állapot között. Mindez rávilágított az amerikai hadvezetés páratlan ügyességére, amellyel minden nehézségen, legyen az természeti vagy ember teremtette, úrrá tud lenni, és mindkét nembeli katonái számára biztonságos, hatékony és ésszerűen kényelmes elhelyezést képes biztosítani rekord idő alatt, a világ bármely pontján.

December 7.

Táviratot küldtünk a következő szöveggel:

"A logisztikai támogatást célzó hadműveletre a parancsok kiadásra kerültek. Megtörténtek az előkészületek a két C-1230-as repülőgépek érkezésére, amelyek a csapatok fogadására alkalmas bázist kiépítő százharminc fős legénységet szállítják majd. A nagykövet úgy tervezi, hogy jelen lesz Taszáron a fogadásukon. Abrams tábornok arra készül, hogy december 10-én átveszi a parancsnokságot Taszáron."

December 8.

Értesítettük Washington-t, hogy "a Nagykövetség kapcsolatban áll a Kaposvárott, illetve az USAREUR-nál dolgozó rangidős parancsnokokkal, s tárgyalásokat folytat egy,

a helyszínen létesítendő katonai szóvivői posztról, és a nagyobb sajtónyilvánosság biztosításáról."

A magyarországi katonai bázisok, akár a kormány, akár a szovjet hadsereg működtette azokat, mindig is tiltott zónának számítottak. A magyar lakosság félelemmel vegyes gyűlölettel tekintett rájuk. Kezdetről fogva az volt a szándékunk, hogy a média és a lakosság pozitívan reagáljon, barátságosan viszonyuljon az IFOR-támaszpontokhoz. A biztonsági előírásoknak megfelelő szabályok és ellenőrzés mellett ezért nyitottuk meg a bázisokat a nagyközönség előtt. Bevontunk minden választott helyi tisztségviselőt, akik meghívást kaptak a bázisra, valahányszor csak fontos személyiségek érkezésére lehetett számítani. Az amerikai hadsereg polgári-katonai műveleti központja pedig széleskörű PR-kampányt indított, amely elérte a helyi iskolákat, templomokat és az üzleti szférát.

Mindennek meg kellett hoznia az eredményt, nemcsak az IFOR, de Magyarország számára is. A taszári sajtójelentések összességükben pozitív kicsengésűek voltak, és a törvényszerű sűrűlődásokat, amelyeket a több mint 25.000 főnyi légénység és a nehézfegyverzet mozgatása okozott Taszár-Kaposvár környékén, enyhítette a helyi lakosság türelmes hozzáállása. A szakítópróbát 1997 november 16. jelentette, amikor a magyar választópolgároknak népszavazáson kellett döntenüik a NATO-csatlakozás kérdéséről. Egész Magyarországon, a két bázisnak is otthont adó Somogy megyében volt a legmagasabb az igen-szavazatok aránya.

December 11.

Ezen a napon korán reggel Taszárra repültem, Szurgi és Martinson ezredek, valamint katonapolitikai felelősünk, Kurt Volker kíséretében. A végre nagyon jókedvű

Jim Wright is csatlakozott hozzánk, mikor köszöntöttük az első C-130-as gép érkezését Németországból, amely személyi poggyászt és néhány kulcsfontosságú felszerelési tárgyat szállított. A következő tíz napban a légi támaszpont és a kiszolgáló létesítmények hatalmas változáson mentek át. Egész sátorváros nőtt ki a földből, étkezőcsarnokkal, adminisztratív egységekkel és egy komplett, felszerelt tábori kórházzal.

Az előző hetek esőzése és havazása, valamint a tömegesen érkező teherautók és katonai szállító járművek sártengerré változtatták terepet. Ám a hadsereg és a Brown & Root cég mérnökei már korábban fapallókat fektettek le, és hozzákezdtek a murvázott utak és gyalogjárdák kiépítéséhez. A sátrak szárazak voltak, és az érkező csapatok melegvizes zuhanyozókat találtak a Norvégiából vásárolt ízléses mosdó-helyiségekben; mint megtudtam, nemrégiben ugyanezeket használták a lilihammeri téli olimpia résztvevői.

Néhány hét elteltével örömmel állapítottam meg, hogy egy amerikai cég nagyszámú telefonkészüléket helyezett üzembe, amelyek segítségével a katonák és katonanők haza telefonálhattak Németországba vagy az Államokba. Már elkészült és működött egy pénzváltással és árusítással is foglalkozó postahivatal, és egy edzőterem, illetve egy kápolna felépítése tervezése is megkezdődött.

December 15.

"Jóllehet az utolsó pillanatokban bekövetkezőváratlan események és a vasúti szállítás nagy volumene állandó figyelmet igényel a magyar vasúti irányító központba rendelt összekötőtiszt részéről, az amerikai katonai szerelvények fogadásának és továbbításának rendszere összeállt és működik" –jelentettük december 15-én. A késések legfőbb oka egyszerűen az volt, hogy a szerelvényeket a már működő vasúti forgalomba

kellett integrálni. Azt mondták nekünk, hogy a Németországból érkező napi húsz szerelvény valószínűleg meghaladja majd a vasúthálózat kapacitását Horvátországban és Magyarország déli részén. "Ugyanakkor –mint írtuk –az első teherautó-konvojok elérték úti céljukat. A többség még úton van. Nyugat-Magyarországon járó szemtanúk arról számoltak be, hogy az utakat gyakorlatilag eltorlaszolták a katonai felszerelést szállító teherautók. Mindez a folyamatos havazásnak és a hatalmas méretű teherautó-forgalomnak tulajdonítható. Az Ausztria és Magyarország közti határon jelenleg másfél órás késéssel kell számolni."

Ezek a fogós problémák azonban nem voltak váratlanok és, hála Jim Wright irányításának és a magyar kormány, illetve a szállításban illetékes hatóságok együttműködési készségének, gyorsan meg is oldódtak. A teljes statisztika elképesztő: december 16-tól február 4-ig több mint 24.000 katona, 200.000 tonna hadianyag és 12.000 darab katonai eszköz érkezett Magyarországra, majd haladt tovább Boszniába, az 1945 óta lezajlott legnagyobb tengerentúli telepítőakció során. A hadászati felszerelés 101 harckocsiból, 251 szállító harcjárműből, 145 repülőgépből és 57 tüzérségi egységből állt. A telepítés véghezviteléhez Wrightnak és vezérkarának 409 vasúti szerelvényre volt szüksége 7.340 vagonnal, 507 autóbusz-szállításra, 1.770 teherautó-útra és a C-17 Galaxy típusú teherszállító repülőgép körülbelül 750 fordulójára. A légi szállítást már a telepítés elején megkezdték, hogy harckocsikról és egyéb védelmi eszközökről gondoskodjanak, de a személy- és hadianyag-telepítés zöme inkább vonatok, autóbuszok és teherautók igénybevételével történt.

AZ AMERIKAI HADERŐBIZTONSÁGA ÉS KÉNYELME

A hetek múlásával Taszár egyre inkább kezdett hasonlítani egy már-már állandó amerikai bázisra: murvázott utakkal, egy hatalmas ebédlőszóccsal, posta-áruház komplexummal, s még egy sor gyorsbüfével is (mint a Burger King) is ellátták. Rövidesen terveket készítettünk, hogy a fiatalok, férfiak és nők, Magyarország más részeit, elsősorban Budapestet és a Balatont is láthassák a tavasszal. A sereg szerződéseket kötött különböző magyar autóbusz-cégekkel, így gondoskodva az üdülő- és szórakozóhelyekre való eljutásról és a visszaútról, a nagykövetség pedig speciális, rendkívül kedvezményes tarifákat alkudott ki a vezető hotelektől, mind a két helyszínen. Az így megszervezett kétnapos kirándulások A közvetlenül a csapatok zömének telepítése után megszervezett kétnapos kirándulások népszerűek voltak és konfliktus nélkül zajlottak le.

AZ ÖRDÖG A RÉSZLETEKBEN LAKIK

December 20.

December 20-án abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy főszerepet játszhattam egy, az újkori magyar történelemben addig példa nélkül álló eseményen. Az országgyűlés Honvédelmi Bizottságának kiváló elnöke, Mécs Imre felkért, hogy szólaljak föl az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságának ülésén. Az első amerikai, de egyúttal az első külföldi diplomata is voltam, aki ebben a kitüntetésben részesült. Természetesen tisztában voltam vele, hogy a meghívás az Egyesült Államok képviselőjének szólt, mégsem tudtam elhessegetni magamtól a gondolatot, hogy a magyar kormány és az Országgyűlés méltóságai személyes, a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésében játszott konstruktív és baráti szerepemet is elismerték ezzel.

Erről szóló táviratunk Washingtonba a következő volt:

"Blinken nagykövet felszólalt a teljes létszámban összeülő Bizottság előtt, és válaszolt az amerikai csapattelepítéseket, valamint az Egyesült Államoknak az IFOR-ral kapcsolatos politikáját általában érintő kérdésekre. Ez történelmi jelentőségű esemény volt, melyen első ízben kapott szót amerikai nagykövet egy magyar parlamenti bizottság ülésén. A nagykövet dicsérettel emelte ki a magyar kormány és az országgyűlés példás együttműködését az IFOR támogatásában. Azt mondta: meg van győződve róla, hogy Magyarország jelentős hozzájárulását annak jeleként fogják majd méltatni, hogy az ország sietve halad a nyugati intézményrendszerbe való integrálódás útján."

A taszári építkezés karácsony és újév között is teljes erővel folytatódott. A rossz időjárási viszonyok mind Magyarországon, mind Boszniában megkeserítették katonáink életét, azonban a telepítés megszakítás nélkül haladt előre. Néhány, december végén és január elején kelt táviratunk jól érzékelteti a valós nehézségeket, amelyeket a magyarokkal közösen kellett leküzdenünk.

December 29.

"A magyarok számos kifogást emeltek amiatt, hogy az amerikai katonák nem szentelnek kellő figyelmet a magyar rendelkezések betartásának, illetve nem alakítanak ki megfelelő eljárásokat a visszatérő problémák kezelésére" –jelentettük. "A kifogások között felmerült, hogy az amerikai hadsereg a megengedettnél nagyobb súlyú kamionokat is beállít a menetoszlopokba, ami problémát okoz, tekintettel egyes utak és hidak teherbírására. Továbbá nincsen még aláírt szerződés az amerikai hadsereg által igénybe vett közszolgáltatások ellentételezésére. Nem alakult ki megfelelő eljárás az amerikai

hadsereg által okozott károk megtérítésére." (Ezek és a hasonló ügyek mind elintézészt nyertek a következő hónapokban; a magyar tulajdonban okozott kár kompenzációja bekerült az átfogó pénzügyi megállapodásba.) "Eltekintve e problémáktól –folytatódott táviratunk –, a legtöbb nehézség úgy tűnik, megoldódik annak a rendszernek keretei között, amelyet a Magyarországra, Magyarországról és Magyarországon belül történő mozgások összehangolására dolgoztunk ki."

1996. január 2.

Január 2-án William Perry védelmi miniszter, Shalikashvili vezérkari főnök és George Joulwan tábornok, az Európai Szövetséges Haderők (SACEUR) parancsnoka tették az első magasszintű látogatást Taszáron. A delegációt Crouch, Abrams és Wright tábornokok fogadták, akik az új támaszponton laktak. A borongós, hideg időjárás ellenére mindenki jókedvű volt. Csapatunk örömmel köszöntötte a vendégeket; engem különösen megfogott az a meleg szeretet, amelyet katonáink Perry és Shalikashvili iránt éreztek. Több mint tizenöt perc telt el a csoportos fényképezkedéssel, ami bizony sehogyan sem tudtam egyeztetni a második világháborúban szerzett tapasztalataimmal. Abban az időben a sorállomány oly távol volt a tisztektől, amilyen távol csak lehetett. A gondolat, hogy sorkatonák magas rangú parancsnokokkal együtt fényképezkedjenek, akkoriban szinte elképzelhetetlennek tűnt.

Washingtonba küldött táviratunk a következőképpen szólt:

"Perry, Shalikashvili és Joulwan az amerikai kormány és az amerikai nép elismerését tolmácsolták Keleti honvédelmi miniszternek és Deák úrnak, a magyar fegyveres erők parancsnokának, azért a támogatásért, amelyet Magyarország nyújtott az

amerikai hadseregnek. Perry miniszter elmondta: kezdettől fogva világos volt, hogy a magyarországi amerikai támaszpontok kulcsszerepet játszanak majd az egész hadműveletben, valamint hogy a csapatok telepítése és állomásoztatása e bázisok nélkül lehetetlen lett volna. Újságírói kérdésre válaszolva Perry kijelentette, hogy Magyarország az IFOR és az amerikai hadsereg számára nyújtott segítségével gyors ütemben teljesíti a NATO-tagsághoz szükséges feltételeket. A látogatás kitűnő sajtóvisszhangot kapott, egyszersmind újabb fontos lépést jelentett az IFOR telepítését is elősegítő amerikai-magyar kapcsolatok szorosabbra fűzésében."

ELNÖKI LÁTOGATÁS: A MEGLEPETÉSEK TERVEZÉSE

Január 3.

Olyan hírek terjedtek, hogy Clinton elnök az Újév elején ellátogat Boszniába és a magyarországi IFOR bázisokra. Megelőzve a Fehér Ház beszéd-összeállításra és tárgyalási vázlat kidolgozására irányuló kérését, magam juttattam el Dan Friednek, a Nemzeti Védelmi Tanács rangidős parancsnokának (most az Egyesült Államok lengyelországi nagykövete) a következő javaslatokat:

"A magyar támogatásnak köszönhetően alig 30 nap leforgása alatt az amerikai erők telepítése közelítőleg 65 százalékban befejeződött. Konkretizálva: Magyarország segítséget nyújtott az Egyesült Államoknak több mint 12.000 főnyi légénység, 200 vasúti szerelvény, és több mint 700 teherszállító kamion mozgatásában, valamint 400 légiszállítás lebonyolításában. Az Egyesült Államok és az amerikai nép mély hálát érez Magyarország rendkívüli erőfeszítéséért és az amerikai hadseregnek nyújtott támogatásáért. Külön is forró köszönetünket fejezzük ki a magyar lakosságnak az

írántunk tanúsított türelemért és megértésért. Közös munkával számtalan nehézséget küzdöttünk le, és lehetővé tettük a daytoni megállapodások realizálását."

Clinton elnök lényegében ezt mondta el, mikor január 13-án Taszárra érkezett.

Egy elnöki látogatás mindig különleges esemény. Előzetes tervek készítése, a nagykövetség és a Fehér Ház közös stábjának felállítása foglalkoztat mindenkit. Sok volt és jelenlegi nagykövet gyanakvással tekintett az elnöki látogatást előkészítő stábra, arra panaszkodva, hogy nem veszik figyelembe a helyszínen megfogalmazódott felvetéseket, s nem viseltetnek kellő tisztelettel a nagykövetség iránt. De budapesti követségünk, szolgálatom időszaka alatt, kizárólag pozitív tapasztalatokat szerzett. Clinton elnök két látogatásának (1994 december, 1996 január) előkészítésekor éppúgy, mint Hillary Rodham Clinton, Christopher külügyminiszter vagy Perry és Cohen védelmi miniszterek útjainak szervezése alkalmával. Az előkészítő stáb nagyon felkészültnek, mindig udvariasnak bizonyult, s kimondottan kellemes volt együttműködni vele. A tervezési folyamat a dolog természetéből adódóan unalmas, az időbeosztás néha a végletekig feszített és aprólékos volt. Mégis szükség volt az erőfeszítésre, részben azért, hogy maximálisan kihasználjuk a rendelkezésre álló időkeretet, részben pedig azért, hogy mindig a legfőbb prioritásra, a látogató biztonságára figyelmet tudjunk fordítani.

Ezúttal arról értesültünk, hogy Clinton elnök tuzlai (Bosznia) és taszári látogatása január 13-án, szombaton lesz esedékes. A terv alapján azt irányozta elő, hogy az elnök először felkeresi a frontvonalban tartózkodó amerikai csapatokat Tuzlán, majd megáll Taszáron, bejárja a támaszpontot, beszédet intéz a legénységhez, és rövid kétoldalú találkozón vesz részt a magyar vezetőkkel. Ezek a célkitűzések –az időjárási feltételeket is figyelembe véve –azt diktálták, hogy a program Tuzlán kezdődjön reggel, Taszáron

folytatódjon kora délután (úgy fél kettő, kettő magasságában), nyitva hagyva annak lehetőségét, hogy az elnöki küldöttség még napnyugta előtt elhagyhassa Magyarországot.

Mindazonáltal a völgyben fekvő Tuzla, amely hírhedt volt rossz időjárásáról, különleges problémát jelentett. 1995 decemberében és 1996 kora januárjában a tuzlai repülőtér több reggelen is zárva maradt a sűrű köd miatt, egészen 11 óráig vagy délig. A tervezés tehát rugalmasságot kívánt. Az elnöki látogatást előkészítő stáb megállapodott az amerikai erők magyarországi és boszniai vezetőségével abban, hogy az elnöki különgép először Tuzlában próbál landolni, Taszárra pedig kora délután érkeznek.

Egészen az utolsó pillanatig fennállt a lehetőség, hogy a látogatások sorrendje megforduljon, amennyiben a tuzlai helyzet ezt megkívánja. Ez a változtatás komplikáltta tette nagykövetségünk életét, mivel nekem kellett elkísérnem a magyar elnököt, miniszterelnököt, külügyminisztert, hadügyminisztert és segítőiket a Budapesttől körülbelül 35 perces repülőútra fekvő Taszárra. Két gép állt a rendelkezésemre: a saját C-12-es gépünk és ennek egy, az amerikai légierőtől bérelt testvérgépe. A magyar hivatalos személyeknek a budapesti ferihegyi reptér VIP-várójában kellett gyülekezniük, harminc perccel a 13 órára tervezett indulás előtt.

A problémát ezenközben az jelentette, hogy mit tegyünk, ha az elnök útjának menetrendje az utolsó pillanatban változik, hiszen ez azt kívánta volna tőlünk, hogy reggel kilenckor gyülekezzünk a budapesti repülőtéren.

Január 12.

Megállapodtam katonai attasémmal, hogy reggel 7 óráig értesítsen, amennyiben a tervek módosulnának. Természetesen a magyar közjogi méltóságokat szintén értesítenie

kellett. Amennyiben azonban semmilyen változásról nem értesülünk reggel 7 óráig, az indulás időpontja Budapestről Taszárra továbbra is déli egy óra marad. Hogy időt takarítsunk meg, feleségemmel, Verával már péntek este becsomagoltuk "taszári" ruháinkat, és minden eshetőségre készen feküdtünk le aludni.

Január 13.

Szombat reggel ragyogó napsütésre ébredtünk –hetek óta először volt jó idő. Hét órakor keltem fel; háromnegyed kilencig gyakran néztem az órát, telefonon senki sem hívott. Ezek szerint délután indulunk Taszárra, mondtam Verának, és komótosan megreggeliztünk.

Kilenckor azután megcsörrent a telefonom. Miután egy ideig köröztek a Tuzlát borító ködtakaró fölött, az elnök pilótái úgy döntöttek, hogy előbb Magyarországon kell leszállniuk; az elhatározás legalább két órával az előirányzott értesítési határidő után született meg. Meg kellett volna kísérelnünk egy óra alatt kiérni a repülőtérré, amely autóval negyven percre volt a rezidenciámtól –akárcsak az elnök, a miniszterelnök és a többi magyar hivatalos személy lakhelyeitől.

Sikerülhet-e a magyarokat időben értesíteni? –tettem fel a kérdést. Miután reggel 7 óráig ők sem kaptak értesítést, bizonyára arra jutottak, hogy a ferihegyi gyülekezőre továbbra is valamivel 13 óra előtt kerül sor. Ez gondot okozott, de nem volt más választásunk. Minden érintettet felhívtunk telefonon; egyedül Keleti miniszter bizonyult elérhetetlennek, aki éppen Taszár környékén volt disznótoron. Vera és én összekaptuk magunkat; hívtuk a sofőrünket, felöltöztünk és robogtunk a reptérre. Legnagyobb megkönnyebbülésemre a magyarok többsége már ott volt, és többiek érkezésére is

minden pillanatban számítani lehetett. Röviddel 10 óra után, miután a magyar kormányt elővigyázatosságból kétfelé osztottuk, felszálltunk a két gépre, és elindultunk Taszár felé. A magyarok, még ha azt is gondolták, hogy az utolsó időszak zûrzavarát szándékosan, valamiféle diplomáciai ügybuzgóságból rendeztük meg, túl udvariasak voltak ahhoz, hogy ezt kifejezésre juttatták volna.

Taszáron kellemes szellő fujt; meglepetésemre fogadásunkra a leszállópályán megjelent Dick Holbrooke, aki az alkalomhoz illően hosszú szárú orosz borjúbőr-csizmát viselt, és Dan Rather televíziós kommentátor, aki boldognak és fesztelennek látszott a rivaldán kívül, ebben a számára ismeretlen, mégis barátságos környezetben. A magyar államférfiakat és az én kis csapatomat besorolták egy katonai konvojba, amely épp úton volt a taszári parancsnoki épület felé, s éppen időben érkezett, hogy csatlakozzon az elnökhöz, aki láthatóan élvezte a bázison tett látogatást és a találkozást a legénységgel a hatalmas ebédlőszobában. Mobiltelefonján elértük Keleti György magyar honvédelmi minisztert is, aki disznótortól pirosposzsgásan, szintén csatlakozott hozzánk. További örömteli momentum volt, hogy ott találtuk Antony fiamat is, az elnök legfőbb külpolitikai beszédíróját, aki segítségünkre volt a fogadáson.

A Taszárra való kalandos eljutásunkhoz hasonlóan emlékezetes a ruha-kérdés: mit vegyünk fel az Egyesült Államok elnökével való találkozásra, egy magyarországi NATO-támaszponton? A tervezett látogatás előtt körülbelül egy héttel megpróbáltam kipróbálni, milyen megoldást részesít majd előnyben az elnök az öltözködést illetően? Az elegáns vagy a sportos stílus mellett dönt? Megkértem protokoll-felelősömet és az elsőbeosztottat, érdeklődjének az elnöki látogatást előkészítő stábtól, amely most Taszáron volt.

A "nem hivatalos" válasz a következőképp hangzott. Tanácsos lesz eltekinteni az öltönytől-nyakkendőről. Zippzáros dzseki, vagy más sportos jellegű ruha az ajánlott öltözet, mert Clinton elnök is várhatóan ilyen stílusban jelenik majd meg –rendszerint bomber dzsekit visel, amikor terepen keresi fel az amerikai csapatokat. A hírt megegyezés szerint továbbítottam a magyar kormányhoz, a külügyminiszternek keresztül. Erről ennyit –gondoltam magamban.

Ámde január 12-én, pénteken este háromnegyed tízkor felhívott Gadsden elsőbeosztott. Az elnöki stáb, hogy kőkövön –vagy ebben az esetben, gomb begombolva –ne maradjon, épp az imént telefonált azzal a kéréssel, hogy a kínos helyzetek elkerülése végett még egyszer emlékeztessük a magyar vezetőket: öltönyre és nyakkendőre ne is gondoljanak. Telefonáljak ez ügyben, s emlékeztessem Kovács külügyminisztert, hogy ő emlékeztesse az elnököt és a miniszterelnököt a másnapra egyeztetett viseletre.

Már majdnem este 10 óra volt, és nem voltam elragadtatva a feladattól, de felhívtam otthon Kovács külügyminisztert. "László –mondtam neki –elnézésemet kérem, hogy ilyen késő este zavarok, de az elnöki látogatást előkészítő stáb éppen az imént kért meg, emlékeztesselek Téged és kollegáidat, hogy a találkozón ne viseljete öltönyt és nyakkendőt. Laci, hétvégeken egy nagyon elegáns, sportos fekete bőrdzsekiben látlak a városban sétálni. Miért ne vennéd fel azt?"

Így is tett. És így járt el a magyar köztársasági elnök, a miniszterelnök, valamint a kabinet tagjai. Kivétel nélkül mindenki megfelelő, sportos öltözetet viselet. Senki sem kommentálta ezt a bizarr amerikai magatartást, kivéve a szellemes és kedélyes külügyi államtitkárt, Somogyi Ferencet, aki rámutatva saját jószabású dzsekijére, amelyen ott

díszelgett a "Made in USA" felirat, azt kérdezte: "Nagykövet Úr, nem gondolja, hogy a dzsekim már NATO-kompatibilis?"

MÉRLEG

Január 19.

Január 19-én elkészültünk a Clinton elnök január 13-i taszári villámlátogatásának visszhangjáról Washingtonnak beszámoló jelentésünkkel. "Magas beosztású magyar hivatalos személyek beszámoltak róla – írtuk –, hogy nagy örömmel fogadták Clinton elnök január 13-i látogatását a taszári amerikai támaszponton, s hogy a korai érkezés és távozás nem befolyásolta a találkozó sikerét, illetve a pozitív sajtóvisszhangot." Magyar politikai és katonai hivatalos tényezők egyaránt úgy nyilatkoztak, hogy "elégedettek a kétoldalú találkozókkal, valamint az amerikai hadsereg által ezeket követően szervezett támaszpont-bejárással."

Január 20.

Január 20-án és 21-én valódi történelmi esemény következett: 1990-i kivonulásuk óta első ízben vonultak át orosz csapatok Magyarországon Taszár érintésével Boszniába, hogy ott az amerikai IFOR parancsnokság alatt teljesítsenek szolgálatot. Mindez jóformán észrevétlenül zajlott, bár képzelhetjük, milyen gondolatok járhattak Horn miniszterelnök és Keleti hadügyminiszter fejében. Mindazonáltal bizonyos voltam benne, nagy elégedettséget kell érezniük annak láttán, hogy az 1990 utáni magyar külpolitika, s főleg Magyarországnak a NATO-val vállalt közössége, hasznosnak bizonyult az országra nézve.

VISSZATEKINTÉS: A TANULSÁGOK

Az általam leírt, 1995. november 2. és 1996 január 20. közötti események négy évvel ezelőtt mentek végbe. S azóta?

A boszniai IFOR hadművelet nyomán létrejött a Stabilizáló Haderő (Stabilization Force - SFOR). A tévedések jellemezte kezdeti időszak után a Daytonban beindított folyamatok látványos eredményeket hoztak. Az etnikai konfliktusok és az azokat gerjesztő tényezők gyakorlatilag megszűntek. Az SFOR visszajuttatta a döntéshozó felelősséget és az ellenőrzést azokhoz személyekhez és intézményekhez, akik és amelyek támogatták a daytoni folyamatot. Az 1995-ben Daytonban, Budapesten és Taszáron tett lépések úgy tűnik, kamatos hasznot hoznak, miután Bosznia népe kezdi felismerni a kölcsönös alkalmazkodásból fakadó előnyöket. Az átmeneti jellegű amerikai támaszpont 1997 folyamán aktívan működött, 1998 óta pedig – alaposan lecsökkentett létszámmal – állandó laktanyává alakult. Szerencsére amerikai ellenőrzés alatt maradt; szerencsére, mivel a NATO fellépése a Koszovóban zajló szerb etnikai tisztogatás ellen, valamint Magyarország hivatalos csatlakozása a NATO-hoz (mindkettőre 1999 márciusában került sor) azt eredményezte, hogy Taszár ismét az első vonalba került, mint a NATO alapvető fontosságú légibázisa Szerbiától északra.

1996 júliusában Magyarország, Lengyelországgal és a Cseh Köztársasággal együtt, formálisan is felkérést kapott a NATO-hoz való teljes jogú csatlakozásról szóló tárgyalások megkezdésére. Az 1997. november 16-i népszavazáson, a magyar választók döntő többsége a NATO-csatlakozás mellett szavazott, 1998 áprilisában pedig az

Egyesült Államok szenátusa –komoly vita után –ugyancsak jóváhagyta a három meghívott NATO-tagságát, megszavazva a jelöltekkel kötött szerződések ratifikációját.

1998 májusában a magyar választók kiszavazták a hatalomból a Horn vezette szocialista kormányt, s helyére ültették a harminchat éves Orbán Viktor és pártja, a FIDESZ által irányított koalíciót. Az új kormány folytatta elődje NATO-barát politikáját. Valószínűtlennek tűnik, hogy a jövőben –legalábbis a lényegét illetően –bármiféle változás következzen be a magyar kül- és védelmi politikában. 1999 márciusában, a Missouri állambeli Independence város "Truman Könyvtárában" rendezett ceremónián Magyarország, a Cseh Köztársaság és Lengyelország hivatalosan felvételt nyert a NATO kötelékébe.

Milyen tanulságok vonhatók le a fenti eseményekből? Hogyan néztek szembe a kihívásokkal és milyen intézkedéseket hoztak az érdekelt felek?

Először és mindenekelőtt: hiszem, hogy az Egyesült Államok nagyhatalom Európában és annak is kell maradnia, mind saját érdekét tekintve, mind az európai béke és stabilitás megőrzését szem előtt tartva. Valahányszor az Egyesült Államok visszahúzódik, rossz dolgok történnek. Az európaiak, akik jelentős haladást mutatnak fel a gazdasági egységesülés folyamatában, határozatlannak bizonyulnak, s egymással is konfliktusba keverednek a nemzetbiztonságot és a katonai erő alkalmazását érintő ügyekben. Az önös érdekek és a történelmi múlt továbbra is akadályozzák Európa valódi, multinacionális biztonságának megteremtését, ha nincs jelen a színen az erős amerikai vezetés. A NATO felhasználásával történt beavatkozásunk Boszniában bölcs és hatásos volt. Mind az elképzelés, mind a kivitelezés magas elismerést érdemel.

Azáltal, hogy az előretolt felvonulási területet Magyarországon alakítottuk ki (egy olyan nem NATO-országban, amelynek nincs közös határa egyetlen NATO-tagállammal sem), sikerült megcáfolni a Magyarországot a NATO-tól földrajzi alapon távoltartani akaró érveket. Kaposvár és Taszár arra tanít, hogy a politikai intézmények léte, a törvény tisztelete, valamint a szomszédokkal kialakult viták békés eszközökkel történő rendezése sokkal fontosabb a földrajzi elhelyezkedésnél. Mindezek a tényezők nagyban hozzásegítettek a NATO új szerepének meghatározásához egy változékonyság és bizonytalanság jellemezte időszakban. Az, ami korábban a szovjet agresszió elleni tisztán védelmi jellegű szövetség volt, most a legfőbb békefenntartóvá és a nemzeti, illetve nemzetközi viselkedési normák betartatójává nőtte ki magát.

Egy állam politikai szerkezete és vérmérséklete kulcsszerepet játszik abban, hogy sikeresen tudjon működni egy demokratikus államokból felépülő szövetségi rendszerben. Magyarország rendelkezett mind az elszántsággal, mind a parlamentáris renddel, amelyek szükségesek a NATO-val folytatott szoros és harmonikus munkakapcsolathoz.

Az a diplomácia, amely mögött nem áll katonai erő, súlyos hátrányban van. Ám a pusztán katonai erő, a diplomácia és a politikai hozzáértés nélkül, valószínűleg szintén kudarcra ítéltetett. Szerencsére az Egyesült Államok Külügyminisztériuma, Védelmi Minisztériuma, valamint az elnök mellett dolgozó Nemzetbiztonsági Tanács stábja teljes mértékben megérti, miért képes kölcsönösen erősíteni egymást a diplomácia és a katonai erő használatának lehetősége.

Végezetül, az amerikai hadsereg remek és páratlan intézmény, amelynek mind katonai, mind politikai tevékenysége rászolgál csodálatunkra és támogatásunkra. 1995-96-ban megtanultam, milyen megnyugtató érzés együtt dolgozni fegyveres erőinkkel; a

legkisebb változtatás nélkül azt teszik, amiről mondták, hogy tenni fogják, s csak csodálattal illethetjük ragaszkodásukat az amerikai értékekhez és a demokratikus eljárási szabályok tiszteletéhez. Az amerikai nép és természetesen elnökünk, valamint NATO-szövetségünk, Magyarország, egyaránt köszönettel és elismeréssel tartozik fegyveres erőinknek.